
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2009 (год. XVIII), ISSN 0861-7902

Татяна ИЛИЕВА

НЕИЗМЕНЯЕМИТЕ ЧАСТИ НА РЕЧТА В КНИГА НА ПРОРОК ИЕЗЕКИИЛ ПО РЪКОПИС F.I.461 ОТ РНБ –ПЕТЕРБУРГ* / I част/

Статията разглежда неизменяемите части на речта в Книге на пророка Иезекиил по рукописи F.I.461 из РНБ Петербурга. Анализът показва, че употреблението на предлози, союзи, междуметия, частици и наречия в изследвания текст е същото както и в класическите древнобългарски и преславски паметници. Дублети и омонимия в системата на союзи са резултат от ранния етап на развитието на езика и неговата бърза еволюция, породена от динамиката на обществената живот в периода IX-X векове. Това свидетелства, че преводът е доста древен.

Ез.F.I.461 се характеризира с употреблението на много “преславски” лексеми. Това отново доказва мястото и времето на възникването на превода.

Началото на славянската писменост се поставя с превода на Свещеното Писание през втората половина на IX в. Оттогава до края на Българското Средновековие в средата на XVIII в. българската писмена

---

* Това изследване е свързано с българо-чешкия проект за подготовка и издаване на славяно-гръцки и гръцко-славянски индекс към най-стария известен превод на Вехтозаветния канон (книги на Големите пророци), върху който се работи в Кирило-Методиевския научен център по идея и под ръководството на Светлина Николова.

култура се развива в руслото на християнската религия, опираща се на библейските книги и патристичните съчинения върху тях. Ето защо изследването на средновековните библейски текстове е изключително важно за историята както на българската литература, така и на езика ни. И ако новозаветните и богослужебните старозаветни текстове (Евангелие, Апостол, Псалтир и Паримейник) винаги са стояли в центъра на вниманието на нашите и чуждестранните палеослависти, небогослужебните текстове на Стария Завет засега остават недостатъчно проучени¹. От особено значение за изучаването както на текстологията, така и на лексиката на българския средновековен библейски превод се явява най-ранният известен засега свод на славянски кирилски старозаветен текст – среднобългарският ръкопис от края на XIVв., F.I.461, който се съхранява в Руската национална библиотека, Санкт Петербург². Той включва и най-стария препис на книгите на Големите пророци, обогатени с ексегетически тълкования и предназначени за извънбогослужебно четене.

Обект на настоящето изследване са неизменяемите части на речта в Книгата на пророк Иезекиил в споменатия ръкопис (нататък ЕЗФ.І.461)³.

А. Предлози

В ЕЗФ.І.461 се срещат почти всички предлози, познати от КСП и преславските паметници.

а) Първични предлози:

вѣзъ [вѣзъ, вѣзъ, вѣзъ, вѣс, вѣсѣ, вѣ, вѣж] ргаер. + G.

Двукратно превежда гръцкия несъщински предлог *δίχα* 240622 (вѣж ннхѣ) *δίχα χερουβιμ* 310613 (вѣзъ вжнѣ волѣ) *δίχα τοῦ θείου βουλήματος*). В почти всички останали случаи предава *à-* privativum в отрицателна лексика от подложката (вѣ-с-ѣмрѣтн *ἀθάνατος*, вѣс цѣлвы *ἀνήκεστος* и пр.). Рядко отговаря на други форманти (вѣ-з-акона *παράνομως* 27469, където е в значение ‘несъгласие, съпротивление’) или участва в словосъчетания и цели изрази, превеждащи твърде свободно гръцкото си съответствие (вѣс ѳнсла, *ἀριθμῶν / ἀριθμῶν κρείττων* 301a30 303a4; вѣ-с-траха *ἰαβνѣѣ сѣ οὐδὲν ὑποδεικνύς τῶν φρίκην ἐμποιεῖν δυναμένων* 229b18; вѣс рогѣ *πρὸ τῆς τῶν κεράτων ἐκφύσεως* 292a29).

вѣ ргаер + A et L [вѣ, вѣ́ (пред нѣ)]

В ЕЗФ.І.461 се използва при:

а) означаване на пространствени отношения за указване на:

– насоченост на действието във вътрешността или на повърхността на нещо, + вин. п., гр. εἰς, ἐπί, πρὸς: ὡρνήκῃ ἅ ἐν ἐστράνῃ] Ἀπόσομαι αὐτοὺς εἰς τὰ ἔθνη 246a21; ἢ ἐν ἐξοχῇ ... ὄψεσθε ἐν ἐξοχῇ τῆς

καὶ τροχίσκου ἐπὶ τὰ ὠτία σου
– местоположение + мест. п., гр. ἐν: ἐν ἐξοχῇ τῆς γῆς] ἐν δὲ τῇ Ἰουδαίᾳ 225626;

– изменение на състоянието: ἐν ἐξοχῇ τῆς γῆς] κολλάζομαι 300617;

б) означаване на време. Тогава винаги се употребява с вин. п. и превежда най-често ἐν и κατά: Ἡ ἐξοχὴ ἐν τῷ τριηκοντῷ ἔτει ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί, πέμπτῃ τοῦ μηνός. 226a17bis

в) преносно:

– за цел: ἡ ἐξοχὴ ἐστὶν ἐξοχὴ ἐν τῇ γῆς] ἡμῖν δέδοται ἡ γῆ εἰς κληρονομίαν 246a15

– за означаване на резултат от действие: ἢ ἐξοχῇ τῆς γῆς] καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἀγίασμα 246a22

– със значение ‘в замяна на’ ἐν τῇ ἐξοχῇ τῆς γῆς] ἀντὶ τοῦ ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς 30567

г) в състава на предложни съчетания, превеждащи:

– наречия (местоименни и адйективни): ἐν ἐξοχῇ] ἐν νόμῳ; ἐν ἐξοχῇ] ἀκριβῶς, ἀληθῶς; ἐν ἐξοχῇ] συντόμως; ἐν ἐξοχῇ] εἰκότως, ἀρμοδίως; ἐν ἐξοχῇ] ἀδίκως; ἐν ἐξοχῇ] φροῦδα; ἐν ἐξοχῇ] συντόμως, εὐπετέες; ἐν ἐξοχῇ] ἔνθα; ἐν ἐξοχῇ] ἐν ταῦθα;

– прилагателни: ἐν ἐξοχῇ] αἰώνιος; ἐν ἐξοχῇ] δορυάλωτος; ἐν ἐξοχῇ] ἐπίχαρτος; ἐν ἐξοχῇ] καταγέλαστος

– глаголи: ἐν ἐξοχῇ] αἰχμαλωτεύω;

Понякога превежда и други гръцки предлози след преосмисляне на отношенията в синтагмата:

ἐξοχῇ τῆς γῆς] ἐν τῇ ἐξοχῇ τῆς γῆς] τὰ παρανόμως ὑπὸ αὐτῆς τολμώμενα 272611

ἐν τῇ ἐξοχῇ τῆς γῆς] ἐν τῇ ἐξοχῇ τῆς γῆς] οὐ πνευματικὰ μόνον διὰ τῶν εἰρημένων αἰνίττεται 254623.

за праер + A/ G/ I

Първичното пространствено значение на предлога е засвидетелствано в два контекста:

ἢ ὠβρυγέει μὲν ἄνω καὶ ὑπὸ τοῦ σώματος σου 278a10, където, употребен с глагол за движение, означава ‘направление назад’,

и

συνελάττει τὴν φωνὴν κατόπισθεν μου φωνήν 231b20, където реализира семантика ‘разположение в задната страна на нещо или някого’.

Към пространствените отношения, изразявани посредством предлога *за*, в ЕзF.I.461 се среща още живото и в съвременния български език значение ‘залавяне’:

лъцъ за връхъ главы 240b27; дръжатн за врѣнь 270b1

В гръцки на тази употреба отговарят безпредложни изрази, в първия случай в Gen. partitivus, а във втория – в Acc. obiecti.

Еднократно в текста е регистрирана темпорална употреба на *за* в значение ‘период от време, през който се върши глаголното действие’:
за едно лѣто] εἰς ἐνιαυτὸν 234a22

В текста е застъпена и преносната употреба на предлога – за изразяване на финално-целни и причинни отношения: Ἐπὶ τὴν κάθιστον ἐπέβησαν οἱ ἄγγελοι τοῦ κυρίου καὶ τὰς δίκας, ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν 240b8

Неколкократно се констатира и значението ‘размяна и стойност’:
за слоужкжъ его ѡже послужн на тѣра дахъ емоу земли египетскжъ] Ἀντὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἧς ἐδούλευσεν ἐπὶ Τύρου 29:20/ 292a21; ἢ мѣздъ вѣзати навоуходоносороу за троѡ тѡν μισθὸν δώσειν τὴν Αἴγυπτον, ὑπὲρ τῶν πόνων 292a14; : за старѣшнихъ жрежѣскжъ приноситъ сѧ телесцъ] ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀρχιερέως εἰς προσεφέρετο μόσχος 228a14;

Най-сетне *за* се употребява и в състава на предложното съчетание със значение на наречие *защото*.

до, праер + G [дѡ, дѡ, до, дѡ]

В ЕзF.I.461 предлогът е реализиран в следните типове употреби:

I. Локативна за означаване на:

а) Предел на мястото, където достига движението или действието. Предлогът въвежда наречие за място или съществително, което посочва пространствената граница на разпространение на глаголното действие.

Тази употреба на предлога е приглаголна и може да бъде финална или статична в зависимост от значението на глагола: *н гла конлоу хровнмскоу слышашж а до вѣнѣшнаго двора 243628; сънндеть оукорнзна его до могдала н до сонни 292629bis.*

б) Граница при означаване на изходната точка на отрязък от пространството, разстояние. В съчетание с предлога *ѿ*, напр.: *ѿ ѹрѣслъ ѣмоу до доль ѡгнь 8:2/240620; ѿ вѣстока до сѣвера 26969. Срв. и 269611 270a3 291a29 29161.*

в) Близост, непосредствено съседство

Идеята за близост се се изразява и в съчетание на предлога с имена, които се повтарят: *Люто до люта вждеть н вѣсть до вѣстн вждеть 240a28, 29. Срв. и 24061*

Темпорални значения

а) Предел във времето, напр. във фразеологизма *до вѣка 310a17*

б) Граница на период от време при посочване на началния му момент. Съчетанието включва и предлога *ѿ*, с който се отбелязва началният момент на времетраенето, а предлогът до – неговата граница, напр.: *ѿ сего же лѣта до цѣрьства кірова 23462*

в) Граница на период от време, предшествуващ някакво събитие, явление, действие: *до днешнѣаго дне 230a18 267624 268a3 23462.*

г) Периодична смяна на части от времето, в комбинация с предлога *ѿ*, във фразеологизма *ѿ года до года 234625 235a3.*

Количествени отношения

а) Граница на количество, количествен предел: *не вжджть нль трѣвѣ до з лѣ дръва 39:8-10/312630; ѡчстнтн земля, до з мцѣ 39:14/313a18(Z)*

б) Приблизителен брой: *до ѡсми лѣ продължншж сѧ вѣды н 277630; до двою десѣтоу тн патн мжжъ 241626*

в) Окончателно изчерпване на едно количество, явление, действие, напр.: *до ѡснованіа разореніѣ 250a15; гастн до сытостн 31368.*

Отношения на степен:

а) Краен предел на състояние или граница на изживяване, напр. във фразеологизма *до коньца (до конца насытнть сѧ 26061)*. Вж. още *253a5 253a15 268621 275a625 29761 306a17*, гр. *εις τέλος*; *до сего разгнѣвашж ма ѡцн вѣшн 267610*.. Срв. и значението на предлога в лексикализирания метафоричен израз *прнтчел же по ѡвкыѣю члчю, высотж его до ѡблакъ наречѣ 294612*

В преките си значения предлогът превежда гръцките *ἕως* и *μέχρι*.

Преносни значения:

а) означава предмет или лице срещу когото е насочено действието.

В съчетание с глаголи, означаващи ‘упреквам, обвинявам, поругавам се’ (доглаголовати, хулишти): *χοῦλα δο мене 282б16*. Срв. и *250a12, 13 264a5 282a6, 7 282a26 296б9 303a18*. В това си значение до отговаря на гр. предлог *κατά*, по-рядко *εἰς* и *ἐπί* + А;

б) означаване на обекта, към когото е насочено действието: *Гѣ по ноужнѣ естъ разоумѣти, до видимааго княза тірскаа̀ а̀ по истиннѣ вѣсе се до оубоуница вѣса̀ ... до діавола не такоужѣ разоумѣемь се словѣ̀ 289a9, 18*. Вж. още *250a29 274б15 275б16 257a2*

в) При обращение. В съчетание с глаголи за казване: *проречеши до него 234б10*. Вж. още *237a25 250a24 304б1 305a18, 19 305б2 306a2 312a23*

В тези си значения до отговаря на гр. предлог *ἐπί* + А, по-рядко *περί*.

нзъ, праер + G [нзъ, нзь, нз, нс, нс]

С най-много примери в текста е застъпено основното пространствено значение на предлога ‘отделяне, отдалечаване от вътрешността на нещо, движение отвътре навън’: *нзъмькѣ саваа своа нс капї еа̀ 270a5; н іадаъ не нзываеть нз негѣ̀ 279б29;*

Контекст *нны же нзбавлѣа нз вѣ̀ 263a4* илюстрира преносна пространствена употреба на *нз* с дума, характеризираща се с по-висока степен на абстрактност. Вж. още *266a8*.

‘Разпръснато положение или движение без определена посока в границите на определено пространство’ е значението на предлога в израза *н развѣжътъ прахь іго нз негѣ̀ 283б13*. Днес това е една от най-разпространените семантики на предлога. Наличието ѝ в един толкова ранен текст недвусмислено показва, че тази употреба не е иновация в езика.

В ЕзФ.І.461 предлогът *нз* се среща и в състава на някои предложни съчетания със значение на наречия: *нзвѣноу, нзвыше, нзлнха, нзъжтрон, нспръва*.

В гръцки отговаря на предлозите *ἐκ* и *ἀπό* или на безпредложен *G partitivus* (*263a4 266a8 266б22 314a16*).

В контекст *312б7* *іакоже испастн нз ржкоу твою носнмомѣ ѡржжію]* *ὥστε ἐκπεσεῖν τὰ ἐν ταῖς χερσίν ἐπιφερόμενα ὄπλα.* е налице преосмисляне на отношенията в синтагмата, а в *17:12/260б8* *н*

ѠВЕДЕТЬ Ѡ КЪ СЕВѢ НЪ ВАВЛОНѢ се натъкване на евентуално транслитериране на гр. ΕΙΣ.

В изследвания текст вече се наблюдава започналото стесняване на употребата на нъ от конкурентния му отъ.

отъ, праер + G [Ѡ, жтъ]

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. 'Исходност' с основни значения:

а) Начална граница на действието: Ѡ поустына дѣвлаѠа 238a21. Когато крайният предел е означен, в конструкцията се включва и предлогът до, напр.: Ѡ земля халдейскы до іерліма воискани н Ѡгнемъ попантъ въса страны 269б11; погывѣль Ѡ магдолоу н сіннск н даже н до прѣдѣль мѡрск 291a29. Вж. още 270a3 291б1

б) Означаване на изходния момент на някакво действие или състояние, напр. във фразеологизма Ѡ вѣка 32:27a/298a28. Когато е означена и крайната граница, в конструкцията се включва и предлогът до, напр.: Ѡ сего же лѣта до црѣства кїрова 234б2.

2. Партитивна:

а) Отделяне на част от цяло: Ѡ въсѣхъ дрѣвѣ лозънынъ іаже сжтъ въ дрѣвесѣ джбравнынъ 253a12; ѣдно Ѡ въсего сего 254a3

б) Означаване на произход: ѠГава н регма Ѡ хосїнна рода сжтъ 287a4; ндоуменъ же Ѡ рода нсаова сжтъ 304бб

в) Означаване на материала, от който нещо е направено н колѡвъ миннї не можетъ выти Ѡ лозы 15:2/253a12. Срв. още 1:26б-28/230a1 4:9-10/234б29

г) Означаване на предметите или явленията, посредством които нещо се прави, напр.: н рїшн прѣкомъ прорнцажшнм са Ѡ срїца н 249a12; сь веселїемъ Ѡ въсего срїца 305б26 (фразеологизиран израз); оуслышншн слово Ѡ оусть мої 299б5; Ѡ въсего гланьнааго поспѣхъ прнѣмлащемъ 240б9. Срв. още 249a18 250a24 301б5 232a18 281б1

3. Аблативна (отделяне и отдалечаване)

Ѡ грѡвѣ Ѡ плѣннынъ ѡзъ нзведж вы 309a25; Ѡ прѣвааго вѣшенїа, н прѣльщенїа коунрска къ волю ѡбратнв са прнлтъ разоумъ свѣта вжнѡ 284a30. Вж. още 259a21 264a1.

4. Причинна: н възнесош ѡраслї его Ѡ воды минѡгы 294б23

5. В състава на адвербиализирани предложни съчетания: *отъньелѣ*, *отъселѣ* *отънждоу*же *отънждь* *отъсждоу* *отъсждѣ* *отътждоу*.

на, граер + A/ L

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена:

а) с вин. п. за означаване на предмет или място, към което е насочено действието: *н̄ паде на мнѣ дхъ* 24563. В много случаи се съчетава с префиксални деривати на *по-* и *въз-*, първите от които подсилват идеята за местоположение върху, а словообразователният формант на вторите внася допълнителен отгънък в значението на получените словосъчетания – субектът (или обектът) на действието, премествайки се (бидейки преместен) нагоре, се разполага на някаква повърхност, напр.: *положжъ на землѣ* 250a10(Z), срв. и 309a21; *н̄ възложн̄ ѡвръхн̄ на рѣцѣ твоѣ* *н̄ грнвнж на выл твож̄* 254611; *н̄ въскропла на вы водж̄ чнстж̄* 307a15; *ѡстѣпн̄ на горж̄ н̄ ѡтждоу възыде на нвѡ* 247a2, 3и пр..

б) за означаване на посока: *ѣднн̄ пж̄, на двоѣ раздѣлѣемъ ѣднн̄ на іерлнмѣ, а дроугн̄ на сны аммонѣ* 271a15; *на кжъ люво странж̄ ѡвратнѣ сѣ* 271a7; *на западъ*] *ѢСПѢРИОС* 38:4б-6/310621; *на югъ* 5:5/236a17; *на въстокъ* 245a17; *прѣамъ на падьнѣ* 269a30; *на всѣ strany]* *πανταχοῦ* 228625.

Съчетаването на предлога с абстрактни съществителни определя преносимостта на пространственото му значение: *ѡколнѡвецъ сын̄ на мѣтъ прѣкланѣет сѣ* 243a23

в) с мест. п. за означаване на място на действието: *тѣра мѡремъ наречѣ н̄мже на мѡрн̄ ѣстѣ]* *παράλιος* 291a6; *н̄же жнвжтъ на земан]* *ἠπειρώται* 312615; *на немже (мѣстѣ) сѣтъ расыпанн̄ тамо* 30268; *н̄ ржка гнѣ въ на мнѣ* 300623

2. Допълнителна:

а) за означаване на обектни отношения: *хѡтѣще попоущеніе прнѣтн̄ на оубогыѣ* 275a3; *на сннѣ мнѣтъ ѡколнѡвца* 246a7; *іако азъ н̄мамъ на въсѣхъ власть* 270a2; *ѡутвердн̄ лице свое на дъщерн̄ людн̄ своѣ* 250a22 *прѡстнраѣ на въсѣ мѣтъ своѣ млѣщж̄ сѣ ѣмоу* 264a27

б) за означаване на лице, против което е насочено действието: *въ ѡтрѣхъ разоумѣтн̄ хѡтѣ на кыл прѣже лѣпо воѣватн̄ на жнды лн, н̄лн на аманн̄ты* Вж. още 271a23 240611 242612 247a2 256614 257a24 270623 271a15, 17bis 27263 и т. н.

3. Обстоятелствена

а) за означаване на цел на действие: зовѣшии на вѣрѣа 281a10; Бласѣ ѡстрѣ въ на сѣвѣнїе бласѣ на влнстанїе и на блгѣть княземь влѣхвоваахъ 275a1; и спове и дѣшеи и, на сѣвѣнїе прѣддаат сѣ 281б29; не вѣстанѣть нечѣствннї на сѣ рекѣще, на жнтїе не вѣстанѣ нѣ на стрѣть вѣунѣхъ 285a8; на сѣ прнводнтъ 257a5 и пр.

В изследвания текст е засвидетелствана употреба на предлога в изрази като: на главы и дѣхъ глетъ аднанъ гъ 246б19; тогда во к и р лѣ дѣвъ на покаанїе ннѣшннїтъ члкомъ 272б22; дѣхъ тѣ на оукорнзнѣ въ странѣ и на порѣганїе вѣсѣмь землѣмь 272б26bis; и свѣремь полскыннїтъ прѣддаат сѣ на нѣдѣнїе 301a20; Да вѣдѣтъ власн твоѣ съплетнн на тебѣ и сапозн твоѣ на ногоу твоѣю 281a5; за неже послужн на тѣра 293a27; рече на въ 305б4. От подобни преходни типове се е развила постепенно посетнешната функция на предлога за изразяване на косвено допълнение.

Срв. още 243a30 257a16 275a14 282a13 282б10 298б12 312б5 и пр.

б) за означаване на предназначение: си во нѣже на врѣ сѣтъ тѣ оубнвѣемь ѣ а дроугыѣ на слѡужѣж нмамъ 241б7; ѡнѣмь въ на врѣ 258a18; аще правднѣ сѣ ѣвнтъ сѣднн не на подарїнн на гнѣвъ 262a30; и вѣдѣшн нмь на днвѣ 281б25 (срв. 281б5 281б25 302б1 242б4); на снѣ и похѣхнанїе 277б25; ѡво на іадѣ нмаще а дроугое на блгоуханїе 286б14, 15

в) за означаване на причина, повод на действието: егїпетскы црѣ на помѡщн прнѣдѣ жндомъ 261a12; плѣчъ на княза ізлвѣ 264a30;

г) за означаване на начин, способ на действие: едннѣ пѣ, на двоѣ раздѣлѣемъ 271a15; нн раздѣлат сѣ к томѣ на двоѣ црѣтво 309б28; и сташи на ногѣ своѣ, 309a8. Срв. статн / поставитн на ногоу 230a5 230a13 233a18;

д) за означаване на оръдие на действие: на конн и съ орѣжнемь 283б24, срв. още 275б21 276a16 277a9; жегжѣще ѣ на ѡгнн 267б9;

е) за означаване на резултат от действие, преход от едно състояние в друго: на оупѣхъ прнѣтн] ѡфелѣомѡи 262б17; како ѡвратн сѣ на горѣстѣ вногрѣ моѣ 253a9, 12; на прѣзорїе и велнчѣнїе свѣратншѣ 16:48-50/257б26; на оупншннѣ ѡвращенїе 264a19;

ж) в състава на сложни числителни: єдннѣ на десѣте 293б29; дѣва на десѣте 225б7

В гръцката подложка на на съответстват: ἐπί, εἰς, ἐν, κατά, πρός, рядко περί, παρά, ὑπέρ, μετά, ἀπο, както и безпредложни G, D и A.

МЕЖДΟΥ [*междоу, междоу*] праер. + I

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Положение или движение между два или повече предмета и лица. Синтагмата се конструира по няколко начина:

– *междоу* + име в мн. ч.: *н ѡгнемѣ попантѣ въсаа странѣ сѣщжа междоу нми* 269b12; *н прострѣ херовнми ржкж своа междоу херовнми* 244a9;

– *междоу* + име в ед. ч. + съчинителен съюз *н/тн* + име в ед. ч. евентуално с повтаряне на предлога: *н въведе ма ... междоу елами, н междоу трѣвнкоми* 241b25bis; *елмаже (lege елами) прѣвраты нарнѣ рече же стоаще междоу трѣвнкоми тн прѣвраты стоаще* 242a2 (с повтаряне на *стоаще*).

– *междоу* + име в ед. ч. (collectivum): *да оувѣдаты сѣдацие междоу товоа* 270a1

Вж. още 232a12 233b25 233b30¹

2. Отношение на взаимодействие, противопоставяне или сравнение между лица и предмети. Тук също често се наблюдава повтаряне на предлога пред отделните имена в синтагмата: *междоу стыми н скврѣнавыми не разлѣнши* 274b6; *н сѣ сътворитѣ междоу мжже н подроугоми своми* 262a28; *іакоже быти въ знаменіе междоу миоа н междоу нми* 266b4bis; *н вждеть знаменіе междоу миоа, н междоу вами* 267a5bis; *се рзѣ расжжж междоу ѡвцеа н междоу ѡвцеа, н ѡвномѣ н козломѣ* 303a21; *Н расжжж междоу ѡвчатеми, н ѡвчатеми н междоу ѡвномѣ, къ ѡвноу* 303b9bis

3. В състава на числителните от третата десетка по модела *сѣмы междоу десатма*] *τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ* 292a9; *въ пѣтоє, междоу десатма лѣто*] *ἐν τῷ εἰκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει* 314a29 (вж. по-подробно при числителните)

В гръцката подложка на *междоу* съответстват: *ἀναμέσον, μέσον, ἐν μέσῳ, μεταξύ*.

къ, праер + D [*къ, къ, к*]

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена с основни значения:

а) Движение по посока на определена цел, без тя да се достига, напр.:

обратн лице свое къ горѣ сіръ 304b1 *оун вашн възвѣнросте къ коумнреми* 301a11

б) Относителна близост и съвладн къ синонимъ египетскомъ съмѣжѹащѣмъ к тѣвѣ 255616; жены сѣдѹащѣ сѣ къ фамоуза 241617 и колеса дръжжѣ сѣ и къ прѣвратію вратъ домѣ гнѣ, іажѣ протнѣжъ 10:19/245a4; сѣпрж сѣ съ ваин лицѣмъ къ лицѹ 26866; И сѣвъпрашажъ сѣ съ ваин тоу, лицѣмъ къ лицѹ 20:35/268a30; племена ізѣва, прнлежжѣа къ немѣ 309615

в) ориентация по световните посоки: коуміръ къ сѣверѣ лицѣмъ стоашѣ 242a29; фрнгнн нарнѹетъ жнвжщжж къ сѣвероу 310622

2. Темпорална – приблизителност по време: къ захѹдомъ 286a1;

3. За указване на обектни отношения при глаголи от разни семантични групи. В гръцки често в такъв случай съответства на род. и дат. п. без предлог:

а) При *verba dicendi* за означаване на лицето, към което се отправя изказването: прѹцн ізѣвн прѹнѣжѣщѣн сѣ къ іерлнмоу 250a18. Вж. още 241a12 250a5 251a11 276617 и пр.

б) При глаголи от семантичната група прновѣщнтн, сѣвъкоупнтн, прнмѣснтн, прнложнтн и под. за означаване на прибавяне, принадлежност или характерна връзка с предмет или група предмети: и прнложн къ влжжѣннѹ своѣмоу 276a2; къ тварѣмъ египетскѣмъ не прнмѣшаѣте сѣ 267a2; не прнѹтъжт сѣ къ людѣмъ моѣмъ 249614; къ коумнрѣмъ прнложнѣта 278a22; и сѣвъкоупнѣжж сѣ костн кдетъ къ костн, и каажѹ къ съставоу своѣмоу 308620. Срв. още: 256611 266a13 242624 25666 256615 266613 270610

В гръцката подложка на къ в подобни контексти най-често съответстват предлогът *ἐν* и безпредложни изрази.

Тук се отнасят и адвербиализираните предложни словосъчетания къ томоу, къ семоу *ἔτι*/ къ томоу не, къ семоу *οὐκέτι*.

в) При глаголи от семантичната група ‘уподобявам, наподобявам, приличам, имам сходство’: пѹбна іѣтъ къ лнтрн дѣщн 257a26 Прнлагаѣтъ людн жндѹвскѣ прѹккъ къ среброу сѣмѣшѣноу 274a4; сѣ во прнклоннѹ іѣтъ къ словѣсѣмъ сѣнахрнлѣмъ 305a7. Срв. още: 257611 259619 276a26 29465.

г) При глаголи с отрицателна семантика (*везаконоватн, нечѣствоватн*) за означаване на предмет или лице, против които е насочено действието: и сѣвладн къ нменн своѣмоу 255a2; вѣсѣ неправды и ажѣ неправѹвашж къ мнѣ 314a5; вѣсѣ нечѣстїа ваша, іажѣ нечѣствоваетѣ къ мнѣ 264a15 неѣлгодѣтѣнь ѡ къ давшомѣ ѡлготы 285a29. Срв. още: 255a9 255626 275622bis 25865 255615 267612 277a22 236a6 261a22 264614 273a28.

В гръцката подложка на къ в подобни контексти най-често съответстват предлозите εἰς и κατά.

д) При глаголи с разнообразно съдържание за означаване на обекта, към когото е насочено действието: οὐτὴν ἄνθρωπον εἶδον 269б20; προστραπέτην ἐκ τῆς πόλεως 265б22; не хотятъ прѣблжити сѧ къ мѡѡмоу наказанію 266а16; приношаашъ къ тебѣ 286б2. Срв. още: 245а16 282б3 и т. н.

4. Целна: ἵστανται ἐπὶ τὴν πόλιν 260а13; прилти ѡбещники, къ своѡмоу нѣкнїю просѡщѡ 262а24; ἵσταста къ мѡжениъ гражданиъ нъ далечѣ слѡ поѡста къ нимъ 278б6; ἵστανται проповѣдають тѡ къ смртн 288б21; видѣ кости текѡщи къ своимъ съставомъ 308б25

5. За означаване на взаимност: другъ къ другоу 229а11 232а3; къ сѡбѣ 260б8

Намерен бе един случай на съчетаване на къ с предлога ѡтъ, с който образува сложен предлог (нбг. откъм): възрн ѡчнма своимѧ на сѡверѣнъ н сѣ ѡтъ къ вратомъ зрѡщимъ на въстокъ трѣвникѧ 241а13

Основни съответствия на къ в гръцки са: πρὸς + А и ἐπὶ +D/A, по-рядко εἰς, ἔν, κατά, περὶ + G, в единични случаи ὑπὸ + А и ὑπὸ.

надъ [надъ, над, нѧ], праер + А/ I

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена – означава близост до горния край на нещо: нѧ главоѧ 243б10; ἵ κίπῶν, ἵ не възвѣнѣши сѧ нѧ нимъ въ ран вжнн 295а7

2. Преносна:

а) в значение ‘обект, над който се упражнява ръководство, господство, насилие’: не нѧ жндовы тѣчнѧ ѡбладѡж 227а12

б) за означаване на нещо, което стои по-горе, надвишава друго нещо или се предпочита пред него: не слѡаше во прѣстѡпнн къ вжнн славѣ нѧ хѡвномъ сѡщн 244а2 по малоу, ἵ над нимн ѣсн, въ всѣхъ пѡтѣхъ твоѡ 257б16

В гръцкия текст на надъ съответстват: ὑπέρ, ὑπεράνω, ὑπεράνωθεν, ἐπί, ἐπάνω, префиксите ὑπερ- и ἐπι-, безпредложни изрази.

о [ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ], праер + А/ L

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена с основни значения:

а) ‘положение на един предмет спрямо друг’ само в съчетанията ѿ деснѣ н ѿ лѣвѣж: ꙗко н млънн ѿстрн сѣ ѿ десно н ѿ лѣво 271a4bis. Вж. още 227619bis 243616 25766 257613 271a24;

б) ‘Контакт, допир, досягане’, представени като опорна точка за известно действие или като негова преграда: н ѿгда плеснѣ ѿ нн вѣсѣ рѣкѣ 291a10;

в) ‘Обхващане, обграждане на предмета, придружено с прикрепване към него’: н сѣ вногрѣ снн тѣ ѿблнтаж сѣ ѿ немѣ н кореніе ѿго кѣ немѣ 260a6; вѣсн нже ѿ немѣ 310618;

г) Указване на предмет, на повърхността или във вътрешността на който нещо става: ѿ паденн ѿго поуѣтъ вѣсѣ птнца нѣныѣ н ѿ вѣдѣх ѿго вышѣ всн звѣрїе полсцнн 295612, 13

2. Допълнителна с основни функции:

а) За означаване на обектни отношения при глаголи от различни семантични групи: н слышашѣ ѿ немѣ страны 264612.; потѣщѣ рѣкѣ ѿ словесн сѣмѣ, н ѿ сѣжвѣ 29963 тн приндѣтъ кѣ рѣкѣ ꙗкоже вѣпроснн н ѿ мнѣ 25169; жндом же снмѣ оуказа, ѿ вѣзвращенн нз вавлонѣ 30863; помннатѣ ѿ сѣвѣтахѣ 266613; ѿ безаконнн вѣзвранѣтъ 262a29. Вж. още: 266617 28963 и др.

б) За означаване на предмет, обект на грижа: н вѣспекѣт сѣ ѿ налегшнн пѣчѣлѣх тѣвѣ 297a19

в) За означаване на предмет на изказване, мислене, чувство: нже стѣнатѣ н боладѣтъ, ѿ безаконнн выважшнн срѣдѣ н 242618; Н покажѣт сѣ ѿ зловы 252622; прорѣцн ѿ княсн тѣрѣтѣ 288630; сѣ же ѿгда глетѣ ѿ навоуходоносрѣ то разоумѣтн ѿ сѣщнн властѣх пѣ нн 296a5, 6; ѿ земнын мыслащѣ 294632. Вж. още 270a11 28469 284617 290a15 290621 296a9 296a16 297615

3. Определителна: сѣ же ѣтъ ѿ прокаженнн ѿ костн мртвѣ 267a28, 29; кннгы прорѣчѣскыѣ ꙗже ѿ нетннѣ 225a8; недостаткоу сѣщѣ ѿ вѣсѣмѣ 257a9; ѿ сѣвѣ н властн 30762;

4. Обстоятелствена:

а) За начин: Прн ровѣмѣ раздѣлншѣ племена десѣтъ же н вы ѿ сѣвѣ 30962; ѿ сѣвѣ] αὐτομάτως 259612

б) При означаване на предмет, в полза на който, заради който се извършва действието: неже сътворнѣ ѣсн н ѿ крѣвѣхѣ вышнн срѣдѣ тѣвѣ 273616; н нзмѣнатѣ гла своѣ ѿ тѣвѣ н вѣскрѣчатѣ горѣ 287614(Z); УГѣмрѣчѣ сѣ ѿ немѣ дѣбравѣ н вѣсѣ дрѣва полскаѣ ѿ немѣ раславншѣ

296a3bis; њ ѡсѣщѣж ѣмоу тоу ѡ неправдѣ его ѡже неправдова къ мнѣ 261a21; њ ѡмѣщенїе сътворншж въ нѣн ѡ дѣщереѣ 276a7; њ съгнѣшаѣте сѧ прѣ лицемъ њ ѡ незаконннѣ вашнѣ 307b14; казнн ѣмъ ѡ злѡбахъ не сътворнѣ 266a28;

в) При означаване на предмет, против който е насочено действието: ѡко ѡбратннѣ рѣкѣ моѡ ... ѡ странѣ събранѣ, ѡ людннѣ многѣ 311a19

г) При означаване на основанието на някакво действие: расыпаѣт сѧ ѡ сѣвѣѣ 307a21.

В гръцкия текст на о съответстват предлозите: ἐπί, περί, εἰς, ἐν, κατά, както и безпредложни изрази в G, D и A.

подъ [пѡ, под] праер + I/ A

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Място, в непосредствена близост до долната част на което се извършва действието: под джвоми 238a17 не тѣуѣм сѣщѣжм грады пѡ горѡм 282b20; рѣкѣ же съкрѣвены подѣ крѣлома нѣхъ 228a4, срв. и 250a25; жнѣщѣн пѡ кровомъ его 296a19 (фразеологизиран израз); њ положншж мечѡ своѡ пѡ възглавїемъ своѣмъ 298a30; њ пѡ вѣтвѡмї его, ражѡаѡхъ въсн свѣрїе полстннѣ 294b26; пѡ мечѣ вышж съ лѡднн моѡнн 270b6 (фразеологизиран израз).

2. За означаване на подчинено, зависимо положение: њ проведѣ вы пѡ жеждѣ моѡ 268b7 сѣщннѣ властѣхъ пѡ нн 296a5 въсн пѡ ѣдннѡмъ вышж властїѡмъ 309b5

3. Преносно за означаване на закрила, влияние: пѡ сѣвнѣмъ мѡтїе еѣ 261b13; Пѡ сѣвнѣмъ его въсѣлн сѧ въсѣ множѣство странско 295a1

В гръцкия текст на подѣ съответстват предлозите: ὑπό, ὑποκάτω и ὑποκάτωθεν, в единични случаи вследствие преосмисляне на синтагмата ἐν и ἐπί, представката ὑπο-.

Интересен случай на синтактична калка представлява изразът пѡ ѣдннѣмъ пасомн пастыремѣ 310a11, който превежда ὑπό + страд. залог за изразяване на логическия подлог в пасивни конструкции.

по праер + D/ A/ L

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена с основни значения:

а) Повърхност, върху която се извършва действие или се намира нещо: по морн плаважѣ 28661; плѣшѣ по тѣвѣ 287616(Z); нога скотѣ не постѣпнѣ по нѣн 29163; н̄ прострѣж по вамѣ кожѣ 308613;

б) Пространство, върху което се извършва действие без определена посока, обикновено в съчетание с глаголни деривати на префикса раз-: Ёлмаже повелѣ възатн главнѣ н̄ расыпатн по граду 243630; Н расыпашж сѣ ѡвца моѣ по въсѣмь горамѣ н̄ заблѣдншж по въсѣмь хълмомѣ высокымѣ 302a20 Срв. 243615 255a3.

Тук се отнасят и често срещащите се в текста устойчиви съчетания в различните им варианти н̄ разсѣжѣ ѣ по въсѣн зѣмлѣ 246a21 248a13; по зѣмлямѣ 248a13; по въсѣмь странамѣ 268614; разсѣжж по въсѣмь вѣтроамѣ 248a11; разсѣжж по въсѣмоу вѣтроу 261a24, 236610. В гръцки съответства предлогът εἰς.

в) Посока на действието. Действието има същата посока с нещо друго или следва нещо: въсѣднѣтн по нѣн 291629, гр. ὀπίσω; пондѣтѣ по съвѣтоу ѡгнн вашѣго н̄ по пламени н̄же ражѣгостѣ 289629, 30

Тук спадат и преносните пространствени употреби на предлога в съчетание с отвлечени имена: по заповѣдемь монмѣ не ходншж 236a11, вж. и 245625; по зловѣ сѣ н̄метѣ 300a13 Срв. още н̄метѣ по нрѣвѣ дѡврѣ 300a16

2. Темпорална - при означаване на отрязък от време, след който се извършва действието: по скончѣнн вндѣнѣа дховнааго того 247a11; по възвращеннѣ ко нзѣв вавлонѣ 24662; се же съвѣ сѣ н̄мѣ по стѡтн сѣа нашего исхѣ 268615; Н сѣ не вѣ прѣжѣ прншествѣа влѣкы хѣ н̄ж по възплѣщеннѣ ѣго, н̄ по възшествннѣ ѣго на нѣо 307a26; по четырѣ десѣтехѣ лѣ съвержѣ гѣптѣнн ѡ странѣ н̄деже ѣ вѣхѣ расыпалѣ тамѡ 291613. В гръцки отговаря предлогът μετᾱ. Вж. още 226a5 226613 232a16 234a12 23467 241a5 253626 25567 261619 292a9 292a30 301a5 306a21 30964 310629 311a9 311a21, 24 311611 311627 31461.

Като частен случай на същата употреба се явява изразяването на следходност спрямо живота на известни лица: по ѡснѣн 26468

3. Допълнителна - за означаване на обекта на действие: възвнат сѣ по лицемь свонмѣ 237630, срв. и 269a13, 17; ѣгда сѣ ѡсѣ по тѣ рѣкамѣ свонма 291a9; н̄ не възможете ѡвкыѣа своѣго сътворнтн н̄же творнтѣ по мртвын 281610, 16 281610

4. Обстоятелствена

а) за начин на действието: по тонкоу ѡ дѣсѣтъкѣ кѣпарнсеѡу ταῖναι σαλίδων κυπαρίσσου 28562

б) за разпределение: По ἑδννομοῦ вѣса свож проѣде влѣтн 25465, срв. и 257610 259a22; по оудомѣ 279630 280a4; по рѣдоу 294a6;

в) за причина: по ноуѣн] βιασάμενος 289a9, ἀναγκαίως 262a2; по прѣзорію его њ велнѣннѣ] αἴτιον αὐτῷ καὶ τῆς ἀλαζονείας, καὶ τῆς ὑπερηφανίας ἐγένετο 294623; њ вѣсплауат са по тевѣ горко ѡ дшеа, плѡуѣ горѣкѣ вѣзмиѣ по тевѣ 27:31/287617; сказаѣтѣ по что велнтѣ ѣмоу вѣсплескатн рѣкала 270628. Срв. 297a18 287619 288a2 290a10 237a12;

г) за съответствие: Вѣса во стран по словесн наоуѣншж 231a21; Н сѣ тоу вѣаше слава гнѣва нѣзлаѡ по вндѣннѣю ѣже вндѣхъ на полн 241a11; по вѣестѣвномоу строенію жнеѣаше 258a7; по нравоу члѡю 276617, по члѡю образоу 312a4, по обычаю 225a5, по нстннѣ 255a30 310a30 243a8 26166 289a10 295a29 261612 22667; по чнноу 281a15

Интересен е преводът на ὑπό τοῦς ἐμοῦς νόμους πολιτεῦόμενος посредством сѣ жнѣнн по моѣмоу законоу 261a6, където може да става дума за преосмисляне на синтагмата (подчиненост, зависимост → съобразност), но може да се касае и за банално изпускане на буква от първоначално подѣ. Срв. и 275614

5. Лимитативна: по чнслоу четвѣртаѡ ѣсть, сн воина 270624; ѡ два, по плѣтн рѡ нмащѣ 310a6 Срв. 310a26.

6. В предложни изрази: по малоу 257616²; по всемоу 259a22; по далн 245624.

В гръцкия текст на по съответстват най-често предлозите κατᾶ, ἐπί, περὶ.

прн, граер + L

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван единствено в темпорална употреба в значение на ‘време, в продължение на което се извършва действието’. Използва се при имена на известни личности, за да означа едновременността на действието спрямо техния живот: прн прѣвѣкмѣ іѡннѣмѣ 226a1; прн ровоамѣ 234a12 237a29 275a24; прн ехоннн 270625; прн вавлонѣнѣмѣ 236a4. Вж. още 27262129 291624 294a3, 4 309625bis

В гръцкия текст на прн съответстват най-често предлозите ἐπί + G и κατᾶ + A. Еднократно превежда и ἐν в израза: прн вавлонѣнѣмѣ воннѣ н прн рнмѣнѣнѣмѣ 23668, 9

прѣдѣ граер + I / A [прѣд, прѣд^а, прѣѣ, прѣѣ]

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена със значения:

а) Място откъм лицето или лицевата страна на нещо ты же нꙋдыдешн вѣчѣрь прѣд нмиѣ 247a28⁷; прѣ вратомь 245a17; прѣ враты 271a28 278b10; прѣ двѣрми концѣ 248b26 (фразеологизиран израз);

б) Непосредствена близост по място: н сѣдѣть лиѣе мои прѣ товоѣ 301b6 251a2

2. Темпорална за означаване на разстояние от време, считано от дадения момент към миналото: ж н пакы проповѣсть сѣ великыиѣ нліѣ прѣ скончѣніемь мѣра сего 259a19; дѣти седѣкниѣ прѣ нмиѣ 248a8

3. Със значение 'в присъствието на': н запалатъ домы твоѣ ѡгнѣн сътворатъ въ тебѣ ѡтоумьстїе прѣ женами многоми 256b27. Вж. още 257a4 271b8.

Тук се отнасят и често срещащите се в текста устойчиви съчетания в различните им варианти прѣ оунѣ н 247a28⁷; прѣ оунма н 235a9 226b23 270a7 307a7; прѣ оунма людскама 269a3; прѣ оунма странами 273b26; прѣ лицѣи н 297a15 307b14; прѣ лицѣи своимь 251a14 251a10 251a20 251b7 255a19 255a21 306b12; прѣ лицы 231b5; прѣ оунма всемоу мнимоудшомоу 307b28

4. За означаване на лицето, по отношение на което се извършва действието: н величѣахъ сѣ везаконїа прѣ мноѣ 257b26; да сѣ нма моѣ не ѡскверниѣ прѣ странами 266b22; ѣда рѣши гла прѣ оубнѣащнїи тѣ 288b16; тѣгда во н прослава сѣ въ нн прѣ странами 314a11; прѣ цри дѣхъ тѣ ѡблнчнїи 289b17; н оубѣдѣнь вѣдѣ прѣ странами многоми 312a19; въсе во высокое, гноусно прѣ гмиѣ 288a18;

5. За означаване на предпочитание, надвишаване, преднина: н повытъ твоѣ оукрѣпиѣ прѣ повытна нхъ 231b5.

В гръцкия текст на прѣдъ съответстват най-често предлозите ἐνώπιον + G, κατέναντι + G, ἀπέναντι + G, ἔναντι + G, ἐναντίον + G, πρό + G, ἔμπροσθεν + G, рядко ἐν, ἀπό, κατά + A и ἐπί + G или + A.

съ, праер + G / I [съ, съ, с]

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена със значение отдалечаване, изходност: съвращѣащнѣ тѣ съ пѣти твоѣго 255b23; Н аще сѣ съвратнїи правднвыи съ пѣти своѣго 263b8; н сълазатъ съ прѣстолъ свои, въсн князи странь морскыи н съврѣгътъ вѣнца съ главы свои 284b5, 6. Вж. и 298b14

299614, 15 300a2 300627 303622. В това си значение предлогът най-често отговаря в гръцки на ἐκ, ἀπό, κατά и безпредложен G.

2. Социативна с основни значения:

а) съвместност, взаимност: Н помѣнѣ завѣтъ мой њже с товоѣ 258630; њ вънндѣ въ завѣтъѣ с товоѣ 254a27;

б) придружаване: съ плодомѣ лнхоѣ прнѣль ѣсть 262613; њ въса сны ѡсѣрнѣскы съ нѣмѣ 277a8; њ въсела тѣ въ глѣвннѣ земѣлнѣнѣ, ѡко њ поустына вѣвнѣлѣ съ сълазѣщнѣмѣн въ пропасть 284630; коупцн твоѣ, съ скотомѣ њзвраннѣмѣнѣ 286626;

в) взаимодействие – действието се извършва между два субекта, така че те се оказват в еднакви отношения един спрямо друг: съмѣснтн мѣтъ съ правдоѣ 246a7;

г) средство, оръдие на действие: съ ѡржѣемѣ 240a16; њ прнѣжтѣ на тѣ въсн ѡ сѣвера, съ ѡржѣемѣ њ съ колесницѣмѣн, њ съ многомѣ народомѣ 277a10bis

д) начин на действие: съ ѡростѣѣ 242a13 250a7; съ мжкоѣ њ пѣчѣлна 248a28; съ влгоуѣстѣемѣ 275614;

е) условие, съпътстващо действието: кѣ прншѣлцоу не жнвѣще съ сждомѣ 275a1;

ж) едновременност с действието: њ вънѣгда възвышаѡѣж са тѣ, възвышаѡѣж са њ ѡнн съ нннѣ 244618

з) снабденост: принадлежаща част, характеризиращо качество, обграждане, обличане: Урѣвлннѣ съ мѣчтаннѣмѣ 285613;

и) обектни отношения – изразяване на отношение към обекта: с товоѣ не влѣдншѣ 256a25; њ сътворѣ с товоѣ въ гнѣвѣ ѡрѣстн моѣѣ 277a19

к) в състава на наречия: съ въше] ἄνω 29666 303614 303626; съ зѣдн] ὀπίσθια, τὰ 231630.

В гръцки отговаря на представките: μετά + G, σύν, ἄμα, ἐν, ἐπί, πρός, еднократно на περὶ и причастието ἔχων (310618), а също и на безпредложен D.

οὐ₁, праер + G [οὐ, οὐ]

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Локална със значения:

а) пространствена близост: οὐ завралѣ њ οὐ вѣл дворнѣнѣ 30162bis. Срв. и 270630.

б) пространствена близост за лица: сѣдѣахъ оу мене старци ѿбѣдннѣ 240б13; вѣсн нже оу тебе 311а8. Срв. 312б2 313а20 313а25

2. При означаване на лице, от което зависи едно или друго действие: н прѣсѣна въднши оу мене 299б6(G)

3. При означаване на лице, което притежава нещо: Бывающе оу тебе 27:18а/28б17(D) Срв. 254а4(D)

В гръцкия текст на оу₁ съответстват предлозите *παρά*, *ἐν*, *ἐπί*, *περί* *κατά* + *A*, *ἐνώπιον*.

Вторични предлози в ЕзF.I.461

В ЕзF.I.461 редица стари адвербиални изрази, придобили постепенно в езика значение на несъщински предлози. Такива са:

ванзъ, ванзъ adv vel praer + G

Означава непосредствена близост по място: н ванзъ гроба ѿноу погребени вышъ 298а11, гр. *παρά* + *A*; сташъ ванзъ трѣвинка мѣднаго 242а27; стъ ванзъ колѣсъ 244а9, гр. *ἐχόμενος* + *G*; деданъ, ванзъ зѣмла ндѣлнейскы 311б1, гр. *πλησίον*

Счита се за преславизъм, който замества кирилometодиевизма *нскръ*⁴.

врѣху₂ praer + G

Означава 'положение или движение отгоре на някаква повърхност': Н видѣхъ н сѣ врѣху тврѣдѣн на главоу хероувиискоу іако н камыкъ самѣра ѿ вѣвѣнїе прѣстола на немъ 243б10, гр. *ἐπάνω* + *G*

Интерес представлява изразът *прѣтѣже сѣ нмъ кожа врѣху* 308б27, където може да се проследи еволюцията на нбг. употреба на *врѣху* с лични местоимения в дат. п.

въслѣдъ, [въслѣдъ, въслѣ, въслѣ] adv vel praer. + G

Означава 'действие, свързано с някаква цел, което става по следите на някого или нещо, намиращо се в движение': ндѣте въ гра въ слѣ ѿго 242б27; въ слѣ ѿго ндѣахъ 244б5; н мѣчу пролѣа въ слѣ н 248а12; проронцажцини сѣ въ слѣ дха своѿго 249а18; н въ слѣ тварн н въ сѣвѣжжѣте 267б30; Іако лъжа въ оустѣхъ н въ слѣ ѿскврѣненїа сѣца н ходоатъ 301б12 Вж. още 235б18 235б24 237б30. Превежда *ὀπίσω*.

окръсть, adv et praer + G [ѿкрѣтъ, ѿкрѣтъ, ѿкрѣтъ, ѿкрѣсть, ѿкрѣтъ, ѿкрѣтъ ѿкрѣтъ, ѿкрѣтъ, ѿкрѣтъ ѿкрѣтъ, ѿкрѣтъ, ѿкрѣтъ, крѣтъ (sic!)]

Означава 'обхват, ограждане, заобикаляне от всички страни': сѣ азъ възвѣнжъ ржжъ своа на странъ лже ѿкрѣтъ ва 306аб; н поставѣтъ

стражкж ѡкрѣтѣ тевѣ 277a12; њ рѣкы ѣа прнведѣ ѡкрѣтъ садовъ ѣгѡ 294b16; њ падѣтъ ѡзвѣнн срѣдѣ тевѣ мевемь въ тевѣ, њ ѡкрѣтъ тевѣ 290a20; прѣровъ ѡкрѣтъ града съсыпанѣ 284a3. Вж. още 298a3 298a8 298a16 304a2 236a9 236a10 236a23, 25.

В гръцкия текст на окръесть съответстват κύκλω, κυκλόθεν, περικύκλω, περί и префиксът περι-

Счита се за кирилометодиевизъм⁵.

ѡ срѣды, граер + G

Означава ‘измежду, изсред’: њ ѡзвѣдѣ тѣ ѡ срѣды рѣкы твояѣ 290b28; њ ѡзвѣръгѣ њ ѡ срѣды мѡнѣ мѡнѣ 251b19; њ потрѣбѣа њ ѡ срѣды ѡзвѣы 251b22 289b10 309b20. Вж. още 233a29 243b14 244a8bis 245b8 245b14. Превежда от гръцки ἐκ μέσου.

(ѣ) срѣдѣ, по срѣдѣ, граер + G

Предлогът срѣдѣ и сложните предлози, в чийто състав влиза той, имат пространствено значение, близко до конкретното значение на съществителното срѣдѣ, от което произлизат ‘място в средата на определено пространство или средата, в която се развива действието’: њ възлѣтѣ ма дхъ срѣдѣ зѣмляѣ њ срѣдѣ нвсѣ 240b28bis; срѣдѣ ѡгнѣ 244a10; њ ѡ въ домоу срѣдѣ старецѣ ѡдѣднѣ 241a4; њ храмы своя потѣкнѣ срѣдѣ твоѣ граѣ 282a20. Вж. още 226a18 227b10 235b27. Превежда от гръцки несъщинските предлози ἐν μέσῳ, μέσῳ, ἐν τῷ μέσῳ, ἀναμέσον, εἰς μέσον, εἰς τὸ μέσον, τοῦ μέσου, μεταξὺ по-рядко първичните ἐν и ἐπί.

прѣжде [прѣжѣ, прѣжѣ, прѣжѣ] adv et граер + G

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Темпорална за означаване на разстояние от време, считано от дадения момент към миналото: прѣжѣ вытна 230b2; прѣжѣ поपालеніа 253a16; прѣжѣ прншествна 300b23; прѣжѣ сѣбленіа 260a22; прѣжѣ нареченнаго врѣмени 234b18; прѣжѣ възвращеніа 265b8; прѣжѣ сего 294a4; прѣжѣ въпачценіа 302b11. Вж. още 258b11 283b6 289b2 306b23 307a26 308a19 311b18.

Превежда от гръцки предлозите πρίν (ἦ), πρό и еднократно префикса

2. Пространствена за означаване на ‘място откъм лицето или лицевата страна на нещо’: славк вжнж на сѣѣ гора же љже намѣкнн прѣже ѱерлнмоу 246б27, гр. κατέναντι.

протнвж adv et praep + D

В ЕзФ.І.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

1. Пространствена за означаване на ‘противоположно движение или положение срещу (спрямо) предмета’: н ста на горѣ, љже вѣаше протнвж градоу 246б25, гр. ὑπέναντι Вж. още 245а5;

2. За означаване на противопоставяне, враждебно отношение [глаголатн протнвж] ὑντιλέγω 245а26;

3. За означаване на съпоставяне, сравняване: малы во казнн сжть протнвж невѣстнню твоѣмоу 16:43b/257а23, гр. συγκρινόμενος + D;

4. В значение ‘съответно, съобразно’: тавѣтѣть же видѣнїе протнвж трѣкованїоу 229б24; тавленїе протнвж трѣкованїоу лѣпо естъ 1:26b-28/229б14 протнвж разоумоу ѡвѣщаесть ѣмоу 251б16. Превежда от гръцки πρὸς + A и ἄκολουθα.

5. За означаване на ответственост: ѡвѣщаваж ѡзъ протнвж вашнмъ въпросомъ 268а9.

прѣмо, adv et praep + D

Означава противоположно движение или положение спрямо предмета; движение и разположение в посока, противоположна на нещо, без отсянка на враждебност: н копїа ѱго прѣмо тѣвѣ поставнть 283б29, гр. ὑπέναντι; н лнчеса н прѣмо 241б28, гр. κατέναντι; прѣмо лнцоу своѣмоу ндѣаше 227б23, гр. κατά; Н стѣ на горѣ љже вѣаше прѣмо градоу 247а3

Намерен бе един случай на съчетаване на предлозите на и прѣмо в сложен предлог: стрѣннѣ љже сѣ на прѣмо ѱгїптоу 292б22, гр. σύν.

сквозѣ, adv et praep + A

Означава прекосяване, проникване направо, открай докрай вътрешността на обекта, преминаване, прехвърляне от другата страна. Често е с префиксални деривати на про- и нз-: н ѱзѣзѣшн сквозѣ нѣ 247а30; н прокопаесть љкоже естъ ѱзѣстн сквозѣ нѣ 247б25; н прондѣ сквозѣ тѣ 16:6/254а10 Вж. и 254а24; 237а17. Превежда от гръцки διῶ, рядко ἐπί.

развѣ, praep + G

Този предлог за изключване е употребен в изследвания текст само веднъж в състава на сложния съюз *ραζβκ̄̄ ε̄ζε*, въвеждащ подчинено изречение, и предава гръцкото *πάρεξ*: *ραζβκ̄̄ ε̄ζε ω̄γν̄ιο̄ πρ̄ε̄δ̄ᾱστ̄ε̄ σᾱ β̄τ̄ потр̄ε̄β̄λε̄ν̄ῑε̄ λ̄ε̄τ̄ν̄ο̄μ̄ ω̄ῡν̄τ̄ῑε̄ν̄ῑο̄ ε̄γ̄ο̄ потр̄ε̄β̄λε̄β̄ε̄τ̄ε̄ ω̄γ̄ν̄η̄ η̄ σ̄κ̄ο̄ν̄ῡβ̄ε̄τ̄ σᾱ δο̄ κ̄ο̄ν̄τ̄ᾱ* 253a3.

κρoмѣ adv, праер et conj

Този предлог със значение ‘извън, освен, с изключение на’ е употребен два пъти: *κρoмѣ нeт̄н̄н̄ы* 272a16, гр. *ἀλλότριος τῆς ἀληθείας*; *κρoмѣ λ̄ε̄пoт̄ы* 285b8, гр. *ἀπεικός*; *с̄н̄ӣ вo м̄н̄к̄а̄х̄ж̄ са̄ κρoмѣ н̄н̄ѣ̄ ст̄р̄а̄н̄ь̄ ж̄н̄ε̄ж̄ц̄ӣ* 266b18, гр. *κατά* + A.

пoд̄л̄ь̄г̄т̄ь, праер + A

Означава ‘надлъж, по дължината на’. В ЕзF.I.461 е употребен двукратно в един и същ контекст: *пo д̄л̄ь̄г̄т̄ь̄ м̄р̄т̄вoе̄ мoр̄е̄* 282b21bis, гр. *πα-ραλίος*.

в̄т̄ь м̄ѣстo, праер + G

Означава замяна на даден предмет с друг. Отговаря на гр. *ἀντί*. Синтагмата се конструира по следната схема: *в̄т̄ь* + съществително/местоимение в род. п. + *м̄ѣстo* ‘на местото на нкг’: *р̄а̄т̄ь̄ ж̄е̄ η̄ п̄л̄к̄н̄е̄н̄ӣе̄ в̄т̄ь̄ ω̄β̄ε̄т̄σ̄ᾱн̄н̄ᾱа̄г̄ο̄ м̄ί̄ρ̄ᾱ м̄ѣстō в̄ж̄д̄ε̄т̄ь̄ ἱ̄ε̄ρ̄λ̄μ̄ο̄ῡ* 250a21; *с̄ε̄гō вo в̄т̄ь̄ ἱ̄ε̄χōν̄ῑᾱ м̄ѣстō цр̄к̄ пoст̄ав̄н̄ь̄* 259b22; *в̄т̄ь̄ м̄ен̄е̄ м̄ѣстoӯ ε̄μ̄ο̄ς* 278a21. По-рядко словосъчетанието съдържа вместо съществително в род. п. местоимение с определителна функция във вин. п. (съгласувано с *м̄ѣстo*): *в̄т̄ь̄ т̄ō м̄ѣстo* 278a10; *в̄т̄ь̄ кaкō м̄ѣстō кaкoв̄ь̄ в̄ы̄* 257a18². Вж. още 225b23 235a22 245a12 250b22 269a5 286b3 288b11 306a4 308a1 312b28.

д̄ѣл̄а [д̄ѣл̄е, д̄ѣл̄а], postpositio + G

В ЕзF.I.461 предлогът е засвидетелстван в следните типове употреби:

а) за означаване на причина: *в̄ε̄з̄а̄кōн̄ӣа̄ д̄ѣл̄ѣ̄, ε̄же̄ с̄ъ̄т̄вoр̄н̄ш̄ж̄ к̄т̄ь̄ х̄ο̄ῡ* 236a5; *г̄л̄а̄ пō дaл̄н̄ ω̄̄ г̄рaд̄а̄ η̄з̄м̄р̄ε̄т̄ε̄ в̄ε̄з̄а̄кōн̄ӣа̄ д̄ѣл̄ѣ̄ в̄аш̄ε̄гō* 245b25;

б) за означаване на цел: *П̄р̄н̄к̄ы̄т̄к̄а̄ р̄а̄д̄н̄ д̄ѣл̄ѣ̄ с̄вōε̄гō к̄н̄я̄с̄н̄ с̄ъ̄д̄ѣлoвāа̄х̄ж̄ н̄п̄рaв̄ε̄н̄аā ο̄ῡβ̄н̄н̄ε̄т̄вā* 274b19 (с дублиране на синонимния *радн*); *η̄̄ п̄р̄ѣ̄κ̄лoн̄ε̄н̄ӣа̄ д̄ѣл̄ѣ̄ с̄вōε̄гō л̄ъ̄ж̄ж̄ т̄вoр̄а̄щ̄ε̄* 275a3;

в) за означение на човек, в чиято полза се върши нещо: *д̄ѣл̄а̄ д̄ѣл̄ѣ̄* 310a23;

г) в състава на сложните съюзи *с̄ε̄гō д̄ѣл̄ѣ̄*, *тoгō д̄ѣл̄ѣ̄* и *ε̄гō д̄ѣл̄ѣ̄*.

Превежда от гръцки предлозите: $\delta\acute{\iota}\alpha$ + A, $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\nu$ + G, $\acute{\epsilon}\nu\epsilon\kappa\epsilon\nu$ + G, $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}$ + G, $\acute{\upsilon}\pi\acute{\epsilon}\rho$ + G, $\acute{\alpha}\nu\tau\acute{\iota}$ + G, $\acute{\epsilon}\pi\acute{\iota}$ + D, $\acute{\epsilon}\iota\varsigma$, както и безпредложен D causae. Освен това поединично се среща като преводно съответствие на подчинителните съюзи $\acute{\iota}\nu\alpha$ (finale) и $\acute{\omicron}\tau\iota$ (causale).

Еднократно се среща в състава на сложния предлог въ **д'ѣлѣ** **ѡвѣтѣ** (срв. въ **лѣсто**): **того д'ѣлѣ възненавннѣте прѣвое безаконїѣ гноушенїе во въ ненавнѣкнїа д'ѣлѣ положн** 307617.

радн, postp + G

Означава причина, цел: **Пнрвѣтка радн д'ѣлѣ своѣгѡ** 274618. Счита се за кирилометодиевизъм, заместван в преславските поменници с **д'ѣлѣ**⁶. В изследвания текст също се наблюдава категоричен превес на **д'ѣлѣ** спрямо **радн** (222:1).

И тъй, направените наблюдения показват, че по отношение на предложната употреба изследваният текст не се отличава от тенденциите, отразени в другите съчинения от епохата. Характерно е предпочитанието към типичните преславски лексеми, като **д'ѣлѣ** и **внзъ**.

БЕЛЕЖКИ

¹ Пълен преглед на изследванията върху средновековните славянски преводи на Стария Завет, както и подробна библиография вж. у Thomson, F. J. The slavonic Translation of the Old Testament. – In: Interpretation of the Bible. Ljubljana, 1998.

² Подробно за ръкописа вж. **Н и к о л о в а**, Св. За най-стария български средновековен ръкопис на Стария завет. – Старобългарска литература, 28-29, 1995, 110–118; **Н и к о л о в а**, Св. Проблемът за издаването на небогослужебните български средновековни текстове на Стария Завет. В: Старобългарският превод на Стария Завет. Т. I. Книга на дванадесетте пророци с тълкования. С., 1998, с. X.

³ По-специално за ЕзF.I.461 вж. още **Т а с е в а**, **Л. Й о в ч е в а**, **М.** Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – Palaeobulgarica, 19, 1995, № 4, 40–52; **Т а с е в а**, **Л.** Книгата на пророк Иезекиил в средновековната българска и хърватска книжнина. – Palaeobulgarica, 21, 1997, № 3, 12–30; **Т а с е в а**, **Л.**, **Й о в ч е в а**, **М.** Ранната славянска текстова традиция на Книгата на пророк Иезекиил. – Palaeobulgarica, 22, 1998, № 2, 26–39; **Й о в ч е в а**, **М.**, **Т а с е в а**, **Л.** Текстовая традиция чтений из Книги пророка Иезекиила на богородичные праздники. – В: **Език и история на българските средновековни текстове. Сборник в чест на Екатерина Дограмаджиева.** С. 2001, 65-80 (= Кирило-Методиевски студии, Кн. 14); **Книга на пророк Иезекиил.** Изданието е подготвено от **Л. Тасева**

и М. Йовчева. Подбор на гръцкия текст Т. Илиева. С. 2003, 31–84 (= Старобългарският превод на Стария Завет. Т. 2. Под общата редакция на Св. Николова); Т а с е в а, Л. Книга пророка Иезекииля в составе Великих миней четых митрополита Макария – In: *Abhandlungen zu den grossen lesemenden des metropoliten Makarij (kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen)*. Band 2. Freiburg, 2006, 199–221;

⁴ **Славова, Т.** Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 6. София, 1989, с. 58; **Тасева, Л., Йовчева, М.** Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – *Palaeobulgarica*, 19, 1995, № 4, 40–52; От лексиката до структурата на Книга на пророк Иезекиил: резултати от компютърно изследване на средновековен текст на различни равнища. – *Palaeobulgarica*, 24, 2000, №3, 3–21; **Тасева, Л., Йовчева, М.** Книга на пророк Иезекиил... Встъпителна студия, с. 58

⁵ **Тасева, Л., Йовчева, М.** Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – *Palaeobulgarica*, 19, 1995, № 4, 40–52; От лексиката до структурата на Книга на пророк Иезекиил: резултати от компютърно изследване на средновековен текст на различни равнища. – *Palaeobulgarica*, 24, 2000, №3, 3–21; **Тасева, Л., Йовчева, М.** Книга на пророк Иезекиил... Встъпителна студия, с. 58

⁶ **Славова, Т.** Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 6. София, 1989, 92–94.

Издания

Книга на пророк Иезекиил. Изданието е подготвено от Л.Тасева и М. Йовчева. Подбор на гръцкия текст Т. Илиева. С., 2003, 31–84 (= Старобългарският превод на Стария Завет. Т. 2. Под общата редакция на Св. Николова).

Ziegler, J. *Ezechiel*. (= *Septuaginta. Vetus Testamentum graecum*. Vol. 16., Pars 1.). Göttingen, 1952, 11–13. (2. durchgesehene Auflage mit einem Nachtrag von Detlef Fraenkel. Göttingen, 1977).

Migne, J. P. *Patrologia cursus completus. Series graeca*. Т. 81. Petit-Monrouge, 1859.

Речници и индекси

Срезневский, И. И. *Словарь древнерусского языка*. Репринтное издание. Том I–III.

Miklosich, F. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. 2 Neudruckder Ausgabe. Wien 1862–1865. Scientia Verlag Aalen. 1977.

- Старославянский словарь** (по рукописям X–XIV.). Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой, М. 1999 г.
- Старобългарски речник.** Встъпителен том. София, БАН, 1984; Т. II. София 2009.
- Sadnik, L., Aitzetmüller, R.** Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten. Heidelberg, 1955.
- Старогръцко-български речник.** Съставили: М. войнов, Вл. Георгиев, Б. Геров, Д. Дечев, А. Милев, М. Тонев. Издателство “Отворено общество”, 1996.
- A Patristic Greek Lexicon.** Edited by G. W. H. Lampe. D. D. Oxford. At the Clarendon Press. Fifth impression. 1978.
- Liddell H. G., R. Scott, A Greek-English Lexicon, I–II.** With a Revised Supplement. Clarendon Press. Oxford 1925–1940.
- Slovník jazyka staroslovnského.** ČAV. Praha, 1958–1994.

Използвана и цитирана литература

- Виноградова, В. Н.** Прилагателные с отрицательными приставками без- и не- в древнерусском языке XI–XIV вв. – В: Лексикология и словообразование древнерусского языка. М., 1966, с. 189–223.
- Грамматика на старобългарския език.** С., 1993, 605 с.
- Грамматика на съвременния български книжовен език.** Т. 2/ Морфология. С. 1983, 509 с.
- Дограмаджиева, Е.** Предаване на гръцки хипотаксис със старобългарски паратаксис. – Изв. Инст. бълг. ез., 16, 1968, 393–398;
- Дограмаджиева, Е.** Синтактична служба на старобългарските *снрѣкъ* и *рѣкъше* и техният по-късен развой. – В: Славистичен сборник, София, 1968, 109–122;
- Дограмаджиева, Е.** Структура на старобългарското сложно съчинено изречение. София, 1968.
- Дограмаджиева, Е.** Система на старобългарските локални съюзни наречия. – Изв. Инст. бълг. ез., 19, 1971, 641–646;
- Дограмаджиева, Е.** Ранен случай на граматикализация на предлога *на* в старобългарската писменост. – Български език, 2–3, 1971, 207–208;
- Дограмаджиева, Е.** Съюзна функция на относителните и въпросителните наречия за място в старобългарския език. – В: Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му. София, 1971, 165–184;
- Дограмаджиева, Е.** Съюзните сравнителни конструкции в старобългарски – Изв. Инст. бълг. ез., 22, 1073, 21–71;
- Дограмаджиева, Е.** Вариативността на съюзните средства в Супрасълския сборник. – В: Проучвания върху Супрасълския сборник. София, 1980, 203–207.

- Йовчева, М., Тасева, Л.** Текстовая традиция чтений из Книги пророка Иезекииля на богородичные праздники. – В: Език и история на българските средновековни текстове. Сборник в чест на Екатерина Дограмаджиева. С. 2001, 65–80 (= Кирило-Методиевски студии, Кн. 14).
- Йовчева, М., Камуля, М.** От лексиката до структурата на Книга на пророк Иезекиил: резултати от компютърно изследване на средновековен текст на различни равнища. – *Palaeobulgarica*, 24, 2000, № 3, 3–21.
- Книга на пророк Иезекиил.** Изданието е подготвено от Л.Тасева и М. Йовчева. Подбор на гръцкия текст Т. Илиева. С., 2003, 31–84 (= Старобългарският превод на Стария Завет. Т. 2. Под общата редакция на Св. Николова).
- Милев, Ал., Михайлов, Г.** Старогръцка граматика. София, 1961, 351 с.
- Николова, Св.** Проблемът за издаването на небогослужебните български средновековни текстове на Стария Завет. В: Старобългарският превод на Стария Завет. Т.1. Книга на дванадесетте пророци с тълкования. С., 1998, с. X.
- Павлова, Р.** Пространственые конструкции в древнерусском языке в сопоставлении с древнеболгарским. С., 1977.
- Славова, Т.** Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 6. София, 1989, 92–94.
- Тасева Л., Йовчева, М.** Преводачески особености в Книга на пророк Иезекиил по ръкопис F.I.461 от Руската национална библиотека – *Palaeobulgarica*, 19, 1995, № 4, 40–52.
- Тасева, Л.** Книгата на пророк Иезекиил в средновековната българска и хърватска книжнина. – *Palaeobulgarica*, 21, 1997, № 3, 12–30.
- Тасева Л., Йовчева, М.** Ранната славянска текстова традиция на Книгата на пророк Иезекиил. – *Palaeobulgarica*, 22, 1998, № 2, 26–39.
- Тасева, Л.** Книга пророка Иезекииля в составе Великих миней четых митрополита Макария – In: *Abhandlungen zu den grossen lesemenden des metropoliten Makarij (kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen)*. Band 2. Freiburg, 2006, 199–221.
- Moszyński, L.** Miejsce partykuły przeczącej “ne” w zdaniu staro-cerkiewnosłowiańskim. – In: *Studia Palaeoslovenica*. Praha, 1971, 243–263.
- Обнорский, С. П.** Префикс б е з- в русском языке. – В: Русская речь. Новая серия, I, Л., 1960, с. 201.
- Thomson, F. J.** The slavonic Translation of the Old Testament. – In: *Interpretation of the Bible*. Ljubljana, 1998.